

Enkele resultaten van de enquête naar de Nederlandse dagvlinders

door

de Commissie voor Inventarisatie en Natuurbescherming

ABSTRACT. — In The Netherlands insects do not play any role in nature conservancy despite their preponderance over other animals and plants. It is argued that the Lepidoptera (Rhopalocera) are a popular and well-known group, have been studied in our country for over one-hundred years and therefore would be highly suitable to supply arguments for the acquisition and management of nature reserves. In 1978/79 an inquiry was held into the present occurrence of all 70 indigenous species that actually breed here, their rate of maintenance and the way they should be protected. From the answers received it becomes clear that, since 1946, 8 species have disappeared from our country, 70% of the remaining species have heavily or moderately declined and 25% lightly; only 4 species held their ground or gained.

Migratory species also show a decline. Certain types of habitat have disappeared or become very rare. It is suggested that management measures should consist of extensive measures (e.g. extensive grazing) at the most. Only one species has disappeared (from one locality only) because of overcollecting, but serious damage could be done to many others. The framing of an "ethical code" by the Dutch Entomological Society is suggested as the most effective way to prevent damage through collecting.

Natuurbescherming in Nederland bedient zich nauwelijks van entomologische argumenten. Er staan weliswaar enkele paradedieren (Vliegend hert, Grote vuurvlinder) op de lijst van beschermde inheemse diersoorten, maar alle andere inseksoorten, ook de zeldzame, zijn eigenlijk vogelvrij. En bij de aankoop van reservaten vormen landschappelijke aspecten, vegetatie, vogels en zoogdieren meestal de doorslaggevende motieven. Als entomologen weten we wel waarom. De groep insekten is zéér omvangrijk en kent naar verhouding weinig mensen die er zich mee bezighouden. In Nederland en België samen zouden liefst tegen de 20.000 inseksoorten voorkomen, terwijl de standaardlijst van de Nederlandse flora maar 1399 namen telt; vogels en zoogdieren zijn compleet in kleine handige gidsen op te nemen. Grondige entomologische inventarisaties van delen van ons land, laat staan van ons gehele land, moeten dan ook als een onmogelijkheid beschouwd worden, omdat voldoende specialistische kennis en mankracht daartoe ontbreken. Concentratie op een kleinere groep van insekten is wél mogelijk en dat is in feite, historisch gezien, al enigszins gebeurd: sinds jaar en dag bestaat binnen onze vereniging grote belangstelling voor vlinders, de dagvlinders in het bijzonder. De groep is overzichtelijk, de soorten zijn gemakkelijk te herkennen. Bovendien hebben wij het voordeel dat er over de laatste 100 jaar veel over de Nederlandse dagvlinders in publicaties is vastgelegd en vele verzamelingen goed bewaard zijn gebleven, een prima basis voor een samenvattend overzicht zoals Lempke dat bijvoorbeeld in zijn *Catalogus* gegeven heeft.¹⁾

Maar er is veel meer mogelijk. En ook noodzakelijk wanneer we de scheve verhouding tussen het aantal voorkomende inseksoorten en hun belang voor de Nederlandse natuurbescherming willen doorbreken. We zullen meer moeten weten over de dynamiek van de soorten, hun oecologische bindingen en de grootte van hun populaties, om iets zinnigs te kunnen zeggen over het beheer van de terreinen waar de soorten voorkomen. Om daar een begin mee te maken stuurde de Commissie in november 1978 aan 140 leden van onze vereniging die als lepidopterologisch geïnteresseerd te boek staan een enquêteformulier toe, waarop vragen over mate van voorkomen en gewenste beheersmaatregelen met betrekking tot onze dagvlinders gesteld werden, met extra nadruk op de zeldzame of wellicht niet meer in ons land voorkomende soorten. Er werden 46 formulieren terugontvangen (33%). De resultaten werden door het Rijksinstituut voor Natuurbeheer in een rapport samengevat en uitgegeven. Het is voor belangstellenden aldaar ver-

¹⁾ Gevolgd nomenclatuur volgens Lempke, 1976.

krijgbaar. De belangrijkste resultaten zijn voor alle entomologen van belang en worden hier kort samengevat.

Wanneer we alleen onze „standvlinders” beschouwen en de dwaalgasten, trekkers en zich incidenteel vestigende soorten buiten beschouwing laten, zouden wij 70 soorten dagvlinders moeten bezitten. Daarvan zijn er nu 8 uit ons land verdwenen, n.l. (met tussen haakjes het laatste jaar van waarnemen) *Maculinea teleius* (1971), *M. nausithous* (1972), *M. arion* (1950), *Palaeochrysophanus hippothoe* (1946), *Clossiana euphrosyne* (1953), *Brenthis ino* (1967), *Melitaea diamina* (1959), *Coenonympha hero* (1959). Lempke (1956: 283) vermeldde in zijn Catalogus slechts één, toen recentelijk uitgestorven soort (*Maculinea arion*). Dat betekent dus een aanzienlijke achteruitgang sinds toen.

Van wat er nog wel voorkomt gaven de deelnemers aan de enquête als hun mening dat in de laatste 10 jaar bijna 70% van de soorten matig tot sterk achteruit was gegaan, 25% licht achteruit, terwijl het restant (4 soorten) gelijkgebleven of zelfs vooruitgegaan was. Dit zijn natuurlijk geen kwantitatieve bepalingen en „slechte” en „goede” jaren spelen stellig ook hun rol, maar aan de andere kant moet men bedenken, dat het de mening is van Nederlandse vlinderkenners, die attent zijn op dit soort zaken. Een betere benadering is op dit moment niet mogelijk. Die vier zich goed handhavende soorten mogen we daarom wel als een realiteit aanvaarden. Een bedroevend resultaat van onze nonchalante omgang met ons landschap, onze vegetaties, onze wegbermen. Die vier sterke soorten zijn het Citroentje (*Gonepteryx rhamni*), Vuilboomblauwtje (*Celastrina argiolus*), Daggauwoog (*Inachis io*) en Landkaartje (*Araschnia levana*). Het zijn alle soorten van zoom- en mantelvegetaties, de eerste twee vooral gebonden aan vuilboom (*Frangula alnus*), de laatste twee aan brandnetel (*Urtica dioica*) (als voedselplanten voor de rupsen). De soorten die sterk in aantallen zijn teruggelopen (o.a. *Thymelicus acteon*, *Erynnis tages*, *Mellicta athalia*) zijn soorten van zoomvegetaties, maar vooral van graslanden en bosweiden, typen van biotoop die aangetast of vernietigd zijn door veranderingen in grondgebruik. Maar ook vele soorten van bossen, bosranden en mantelvegetaties zijn teruggelopen in aantal.

Ook voor trekvlinders wordt achteruitgang gemeld: Gele Luzernevlinder (*Colias hyale*) en Atalanta (*Vanessa atalanta*). Is dat een gevolg van milieuverschtering in het Zuiden? Daartegenover zijn voor een paar soorten (bijv. *Heteropterus morpheus*, *Strymonidia w-album*, *Vacciniina optilete*) enkele nieuwe vindplaatsen bekend geworden, maar de populaties zijn klein tot zeer klein, en de soorten als geheel lopen in aantal individuen terug.

De enquêtevragen richtten zich verder op het beheer van de terreinen waar de meer bijzondere soorten van onze dagvlinderfauna aangetroffen worden. Voor men de antwoorden interpreteert moet men bedenken dat hier mensen aan het woord zijn, die de plaatselijke situatie vaak zeer goed en al sinds lang kennen, veranderingen in beheer vaak zelf hebben zien plaatsvinden en de gevolgen daarvan aan hun vangsten hebben kunnen zien. Voor ruigten en kruidenrijke, grazige vegetaties werd — begrijpelijk — zeer vaak totale rust aanbevolen. Blijkbaar heeft menigeen ongunstige effecten van de huidige beheersvormen waargenomen, althans op de dagvlinderfauna. De beheersmaatregelen van de natuurbeschermingsinstanties zouden dus duidelijk in de richting van extensieve beheersvormen moeten gaan, wat in vele gevallen te realiseren zou zijn door extensieve beweiding. Het voert te ver om hier in details te treden, men leze ze in het uitvoerige rapport. Voor de nu geheel of bijna uit ons land verdwenen soorten bestaan toch wel concrete vermoedens — sterker gezegd verdenkingen — dat er een samenhang bestaat tussen de achteruitgang en een verandering in beheersvorm. Zo is een belangrijk milieutype verloren gegaan: de bosweide, waar vee in het bos geweid werd, is vrijwel uit ons land verdwenen. En is het verdwijnen of zeldzaam worden van blauwgrasland-soorten wellicht het resultaat van een andere wijze van maaien? Het gelijktijdig verdwijnen van een aantal aan dit type van biotoop gebonden soorten wijst er duidelijk op dat de teruggang een gevolg is van wijzigingen in het biotoop of zelfs het wegvalen ervan.

Tenslotte: er is eigenlijk maar één soort te noemen, waarvan het plaatselijk verdwijnen een direct gevolg van wegvangen zou kunnen zijn. Het Veenbesblauwtje (*Vacciniina optilete*) verdween van de bekende vindplaats bij Norg — waar het biotoop nog steeds intact is en van voldoende omvang — doordat er in de jaren vijftig intensief op gejaagd werd. In andere gevallen is het tech-

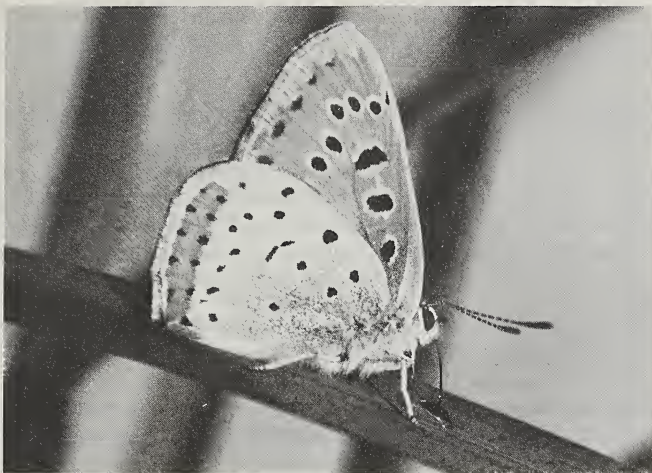

Fig. 1. Grote vuurvliinder (*Lycaena dispar*). Het is ons aller belang dat hij voor onze fauna behouden blijft.

nisch zeer wel mogelijk een soort geheel weg te vangen, zeker wanneer de rupsen gemakkelijk te vinden zijn (*Lycaena dispar*, Grote vuurvliinder). Eerder moeten we denken aan de boven reeds genoemde veranderingen in het gebruik en beheer van terreinen, het verdwijnen van geschikte biotopen of de te geringe omvang van geschikte terreinen. Hier liggen evenveel vragen als vermoedens. Wat is bijv. de minimum omvang van een populatie om zich te kunnen handhaven en wat is de minimale omvang van het daarvoor benodigde areaal?

Toch doen we er goed aan ons de kwetsbaarheid van sommige insectengroepen goed te realiseren en onze verantwoordelijkheid als verzamelaar te beseffen. De bestaande natuurbeschermingswetgeving speelt op dit punt geen rol van betekenis en uitbreiding van de lijst van beschermde inheemse diersoorten lijkt evenmin doelmatig. Toen de Grote vuurvliinder op de lijst werd gezet ging alleen zijn handelswaarde op de buitenlandse insectenmarkten sterk omhoog, niet het aantal inheemse individuen. Wel heeft het zin om te denken aan een „ethische code” zodat we vanuit de vereniging gezamenlijk naar geweten en omstandigheden met „onze” dieren omgaan. Geheimhouden van vindplaatsen, op zich zelf al een dwaze zaak, heeft echt geen effect op het beschermen van soorten onder de huidige omstandigheden, wel het streven naar een goed beheer, zowel van het biotoop als van de populatie.

LITERATUUR

- Lempke, B. J., 1956. Catalogus der Nederlandse Macrolepidoptera (derde supplement). — *Tijdschr. Ent.* 98: 283-345.
- , 1976. Naamlijst van de Nederlandse Lepidoptera. — *Bibl. K. ned. natuurk. Veren.* 21: 1-100.
- Nederlandse dagvlinders, De, 1980. *Verwerking van een enquête in 1978*. — Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Kasteel Broekhuizen, 3956 NS Leersum.

Bijzondere aantastingen door insecten in 1979

door

G. VAN ROSSEM, C. F. VAN DE BUND, H. C. BURGER en L. J. W. DE GOFFAU
Plantenziektenkundige Dienst, Wageningen

ABSTRACT. — Attention is drawn to the increasing importation of plants from other continents and the risk of introducing undesirable insect species. Since 1976 a survey of all intercepted insect species is given in the annual report of the Plant Protection Service.

Lily bulbs from Japan were found infested with *Frankliniella lilivora* Kurosawa, 1937 (Thysanoptera).

Reesa vespulae (Milliron) (Col., Dermestidae) was met with in a seed warehouse and it seems to be the first time that this insect was found in the Netherlands.

De laatste jaren worden steeds meer planten en plantdelen geïmporteerd uit allerlei gebieden van de wereld. Hierdoor nemen de risico's van het binnenkomen van voor ons land ongewenste insecten toe. Bij import van tropische en subtropische soorten betekent dit vooral gevaar voor onze kasteelten. Wij zijn echter nog meer bevreesd voor importen van insecten uit andere continenten met een vergelijkbaar klimaatgebied, zodat vestiging in de open lucht in ons land tot de mogelijkheden behoort. Hierbij komt dat de determinatie van soorten uit andere continenten voor ons uiteraard in vele gevallen moeilijkheden oplevert of zelfs onmogelijk is. Wij zullen hier

Fig. 1. Rups van *Sibine stimulea* (Clemens), „saddleback caterpillar”.

Foto A. van Frankenhuyzen